

В.В.Томазов\*

**РІД МАВРОґОРДАТО (ГІЛКА НІКОЛА) НА ПІВДНІ РОСІЙСЬКОЇ ІМПЕРІЇ: ІСТОРИКО-ПРОСОПОГРАФІЧНЕ ДОСЛІДЖЕННЯ**

*У розвідці на значній джерельній базі здійснюється реконструкція історії однієї з гілок відомого та впливового грецького роду Мавроґордато, що належав до світової торгово-фінансової аристократії. На багатьох фактах простежується інтеграція представників роду в російське суспільство, їх соціальна та культурна адаптація.*

Грецький рід Мавроґордато, що походив з егейського острова Хіос, у числі багатьох іноземних комерсантів наприкінці XVIII ст. з'явився на Півдні України. Одним із перших документів, що повідомляє про перебування представників роду Мавроґордато на чорноморських землях, є постановою Одеського міського для іноземних громадян магістрату від 9 січня 1798 р. з приводу клопотання турецького підданого Лурензо Стаматійовича Мавроґордато (у документі – Маврокордато\*\*). Із клопотання випливає, що згаданий Лурензо Стаматійович – «уродженець міста Сакізка» Оттоманської Порти, неодружений, виїхав із Туреччини до Російської імперії «тому три роки», тобто у 1795 р. За свідченням одеської карантинної застави, Л.Мавроґордато мешкав «по купецькій комерції» в Одесі. 1797 р. він звернувся із проханням про дозвіл на прийняття російського підданства та внесення у числі інших іноземних комерсантів до 2-ї купецької гільдії м. Одеси, у зв'язку з чим оголосив капітал у 10 тис. руб. Одночасно Лурензо Стаматійович клопотався про отримання закордонного паспорту для мандрівки морем та торгівельною необхідністю до Стамбула та свого рідного міста, «...а що він повернеться неодмінно в Одесу до нинішнього свого мешкання, та громадські податки, що з нього припадають, сплачувати буде повністю, надав при цьому двох поручителів, і отримане від них поручительське зобов'язання»<sup>1</sup>.

Рішення магістрату з приводу клопотання Мавроґордато було таким: Лурензо Стаматійовича, виходячи з бажання отримати підданство Російської імперії, привести до присяги, для припису до одеського купецтва 2-ї гільдії спрямувати відповідний рапорт новоросійському губернському правлінню та просити про резолюцію на рапорт, а необхідні документи для виготовлення закордонного паспорту для мандрівки в Османську імперію направити через одеського коменданта в канцелярію новоросійського військового губернатора<sup>2</sup>.

Згодом представники чотирьох гілок цього могутнього роду – Вітелла, Скарлаті, Нікола і Лакана – облаштувалися у чорноморських та азовських портах Російської імперії, впливаючи завдяки своїм значним капіталам та авторитету серед світової торгової еліти на економічний розвиток, а з часом на громадське та культурне життя своєї нової батьківщини. Спираючись на споріднення з іншими потужними купецькими династіями, переважно вихідцями з острова Хіос – Петрококкіно, Родоканакі, Аверіно, Скараманга, Севастопуло – вони у другій половині XIX ст. створили потужний клан.

\* Томазов Валерій В'ячеславович – канд. іст. наук, ст. наук. співроб., завідувач сектору генеалогічних та геральдичних досліджень Інституту історії України НАНУ.

\*\* Історично вірна форма прізвища – «Мавроґордато», проте князівська гілка роду стала відомою як «Маврокордато». Нерідко в російських документах під таким прізвищем виступали й інші представники роду.

Одна із найчисельніших родин Мавроґордато, що оселилася на Півдні Російської імперії, походила з гілки Нікола. Костянтин Миколайович Мавроґордато (1808 р., Хіос – 18 листопада 1893 р., Ростов-на-Дону), молодший із синів Миколи Мавроґордато (1767 р., Хіос – 7 лютого 1844 р., Триєст), засновника гілки Нікола і Пердікі Сгута (1773 р., Хіос – 22 лютого 1848 р., Триєст)<sup>3</sup>, зробив успішну спробу закріпитися на узбережжі Азовського моря. Спочатку він оселився у місті Єйську, де був записаний як іноземний купець, оскільки мав грецьке підданство. 1851 р. в Таганрозькій міській думі він прийняв присягу на підданство Російської імперії та 1853 р. приписався до 3-ї гільдії купецтва м.Єйська, в якій перебував протягом трьох років. 1856 р. Костянтин згідно з оголошеним капіталом вступив до 1-ї гільдії<sup>4</sup> та отримав право торгівлі і підприємництва без сплати мита як у м.Єйську та його порту, так і на землях Війська Кубанського, у всій Ставропольській губернії та Кавказькому краї взагалі<sup>5</sup>. Він був значним судовласником, з яким було важко конкурувати<sup>6</sup>.

У 1867 р. за посередництвом довіреної особи, Санкт-Петербурзького 1-ї гільдії «іноземного гостя» Федора Павловича Родоканакі, відомого одеського купця та свого родича, звернувся на «височайше ім'я» з проханням надати йому та його родині звання спадкового почесного громадянина м.Єйська<sup>7</sup>. 15 травня 1868 р. Сенат визнав Костянтина Мавроґордато з родиною гідними цього звання, враховуючи десятирічне перебування останніх у 1-й гільдії<sup>8</sup>. 2 липня 1868 р. вийшов відповідний наказ, а 24 вересня 1868 р. було виготовлено і грамоту на почесне громадянство родини Мавроґордато<sup>9</sup>.

Одружився Костянтин Миколайович, за родовими традиціями хіосців, із представницею спорідненої династії Петрококкіно. Цей шлюб із грецькою підданою Аталантою (9 вересня 1829 р., Ліворно – 3 грудня 1901 р., Ростов-на-Дону)<sup>10</sup>, дочкою Франгуліса Петрококкіно, був освячений у таганрозькій Царекостянтинівській церкві 24 червня 1851 р. Свідками з боку нареченого були колезький реєстратор Микола Михайлович Аверіно та таганрозький міщанин Костянтин Петрович Костьєв, а з боку нареченої – колезький секретар Антон Олександрович Аверіно та почесний спадковий громадянин, таганрозький 3-ї гільдії купець Антон Миколайович Алафузов. Треба зазначити, що всі свідки були представниками грецької громади Таганрога, а Аверіно, до того ж, вихідцем з острова Хіос, близькими родичами Мавроґордато та членами найбільш впливової та старовинної таганрозької купецької родини<sup>11</sup>.

Від цього шлюбу у Костянтина Мавроґордато було три сини та чотири доньки. Старший із синів Георгій народився 13 червня 1852 р., а був охрещений 14 червня того ж року в ростовській Казанській Божої Матері церкві. Хрещеними батьками хлопця були грецький підданий Антон Михайлович Власто, представник також відомої хіоської родини, та бабуся Стаматула Костянтинівна Петрококкіно, уроджена Аргенті<sup>12</sup>.

Другою дитиною в родині став Леонід, який народився 23 лютого 1854 р. та був охрещений 25 лютого того ж року в тій же церкві. Його прийняли у купелі його бабуся Стаматула Костянтинівна Петрококкіно та двоюрідний дядько з боку матері єйський купець Дмитро Миколайович Петрококкіно<sup>13</sup>.

Вони ж стали хресними батьками старшої із доньок подружжя Мавроґордато – Софії, що побачила світ 5 березня 1856 р., а хрещення прийняла 8 березня того ж року у церкві Казанської Божої Матері в Ростові-на-Дону<sup>14</sup>.

12 травня 1859 р. народилася, а 13 травня того ж року у церкві Казанської Богоматері була охрещена Пелагія Костянтинівна Мавроґордато,

хрещеними якої стали Марія (можливо, у документі помилка, і це Стаматула) Костянтинівна Петрококкіно та Дмитро Миколайович Петрококкіно<sup>15</sup>.

Третій із синів Костянтина і Аталанти Мавроґордато – Костянтин – народився 20 травня 1863 р. та був охрещений усе в тій же церкві 23 травня. Його хрещені батьки – бабуся Стаматула Петрококкіно та 1-ї купецької гільдії таганрозький іноземний гість хіосець Іван Мануїлович Скараманга, чоловік Калліопи Мануїлівни Петрококкіно, двоюрідної тітки дівчинки<sup>16</sup>.

Дочка Віера (Віра) з'явилася на світ 21 листопада 1864 р., а 15 грудня прийняла хрещення у церкві Казанської Божої Матері. Її хрестили дідусь – грецький підданий Франц (Франгуліс) Дмитрович Петрококкіно та старша сестра Софія Мавроґордато<sup>17</sup>. Ще одна дочка Костянтина Мавроґордато – Марія – народилася 8 вересня 1871 р. та охрещена, імовірно, була у тій же церкві в Ростові-на-Дону<sup>18</sup>. Родина Костянтина Миколайовича постійно мешкала в Ростові-на-Дону, де, спираючись на своє багатство та успішність, він зумів зажити значного авторитету.

По-різному склалася доля дітей цього подружжя. Досить рано (у віці 36 років) у Ростові-на-Дону помер син Леонід. Георгій 1896 р. у Стамбулі обвинчався з Катериною Катінакі (16 червня 1877 р., Стамбул – ?), дочкою Мільтіада Катінакі та Сапфо Севастопуло, мав трьох дочок та помер 23 квітня 1920 р. у Ростові-на-Дону. Молодший із синів – Костянтин – 19 серпня 1895 р. вінчався в Таганрозі з Віргінією Негропonte (26 січня 1871 р., Таганрог – 23 травня 1931 р., Париж), дочкою місцевого впливового комерсанта Дмитра Негропonte та Олени Аверіно, мав єдиного сина Костянтина (18 червня 1896 р., Ростов-на-Дону – 3 березня 1920 р., Ростов-на-Дону), що пішов із життя у віці 24 років, не залишивши нащадків. Дочки Костянтина Миколайовича, як і сини, утворили традиційні шлюбні союзи, вийшовши заміж за представників грецьких купецьких родин, здебільшого хіоського походження. Так, Софія у 1879 р. стала дружиною Калліста Стаматійовича Севастопуло (1850 р., Стамбул – ?), після більшовицького перевороту емігрувала у Грецію, де і померла в 1925 р. на острові Лесбос. Пелагія (Поліmnія) в 1878 р. у Відні побралася зі своїм двоюрідним братом Оттоном Івановичем Мавроґордато (3 жовтня 1847 р., Стамбул – 16 січня 1919 р., Женева) та померла в Ростові-на-Дону 14 липня 1929 р. Віра у 1886 р. в Ростові-на-Дону вступила у шлюб із Епамінондасом Спиридоновичем Купою (1857 р., Миколаїв – 1921 р., Миколаїв), представником відомої миколаївської купецької родини. Марія Мавроґордато у 1896 р. у Ростові-на-Дону вийшла заміж за Василя Костянтиновича Сгута (1 січня 1861 р., Стамбул – 3 листопада 1940 р., Париж), нащадка чільного хіоського роду<sup>19</sup>.

Услід за Костянтином Миколайовичем у Російську імперію переїхали і його племінники. Найбільш відомий із них – Микола Матвійович, син Матвія Миколайовича Мавроґордато (1790 р., Хіос – 7 лютого 1850 р., Трієст) від шлюбу з Вірою Панделіївною Родоканакі (4 березня 1804 р., Хіос – 2 березня 1833 р., Стамбул)<sup>20</sup>. Він народився в 1830 р. у Стамбулі, а 18 січня 1861 р. в одеській грецькій Свято-Троїцькій церкві обвинчався з Аріадною Федорівною Родоканакі, дочкою Федора Павловича Родоканакі, власника торгового дому, широко відомого за межами Одеси. Слід відзначити, що молодята були пов'язані між собою спорідненням та посвояченням. Цей шлюб був традиційним для грецьких купецьких родин, особливо вихідців з острова Хіос. Свідками при вінчанні були одеський купець Костянтин Маріно і радник комерції Федір Родоканакі, батько нареченої<sup>21</sup>. Родинні відносини, підкріплені шлюбом, сприяли успішній кар'єрі Миколи Матвійовича у фір-

мі тестя. Так, наприклад, він був одним із засновників страхової судноплавної компанії «Чорне море», яку очолював Ф.П.Родоканакі. До того ж Микола Матвійович користувався великою довірою останнього, проявивши себе досвідченим і талановитим комерсантом та порядною людиною. Згідно із заповітом власника торгового дому від 15 вересня 1872 р., його душоприкажачиками на випадок смерті призначалися дружина Оріетта (Аргета) Фомівна Родоканакі (уроджена Галаті) та син Перикл, а у разі смерті одного з них – зять Микола Матвійович Маврогордато. Після смерті Федора Родоканакі (у 1882 р.) Микола Матвійович спільно з Периклом Федоровичем керував банком, заснованим тестем. Треба зазначити, що за заповітом Ф.П.Родоканакі левову частку майна успадковував його єдиний син Перикл, а трьом дочкам – Іфігенії Агеласто, Аріадні Маврогордато та Марії Родоканакі – було виділено по 330 тис. руб. кожній<sup>22</sup>. Це – величезні гроші, на які можна було купити маєток чи не один будинок. Але Микола Матвійович був і сам вдалим комерсантом, із 1882 р. він – одеський 1-ї гільдії купець (перебував у гільдії безперервно 12 років, до самої смерті, справно сплачуючи відповідні купецькі повинності)<sup>23</sup>.

Уславився Микола Матвійович і на громадському поприщі: разом із Григорієм Григоровичем Маразлі і деякими іншими видними греками міста він був одним із засновників Одеського грецького благодійного товариства<sup>24</sup>. Грецький підданий Микола Матвійович Маврогордато помер в Одесі 27 травня 1893 р. у віці 63-х років від хвороби серця, а похований 29 травня на старому кладовищі<sup>25</sup>. Його дружина Аріадна Федорівна народилася в Одесі близько 1840 р. і померла 1 лютого 1900 р. у Відні у 59-річному віці від запалення дихальних шляхів. Тіло її було перевезене до Одеси й упокоїлося 16 травня 1900 р. на старому міському кладовищі<sup>26</sup>.

У Миколи Матвійовича і Аріадни Федорівни Маврогордато було два сини – Матвій і Федір, та дочка Віра (Вероніка). Остання народилася 6 листопада 1864 р. в Одесі та була охрещена в одеській грецькій Свято-Троїцькій церкві 20 грудня того ж року. Хресними батьками новонародженої стали дядько Перикл Федорович Родоканакі та тітка Марія Федорівна Родоканакі, уроджена Родоканакі, дружина Мануїла Родоканакі<sup>27</sup>. Віра вийшла заміж за Георгія Олександровича Маврокордато, свого далекого родича. Її чоловік належав до молдавської гілки князів Маврокордато<sup>28</sup>, що походила від гетьмана Молдови Дмитра Костянтиновича Маврокордато (1744–1817 рр., Ясси), сина господаря Молдови і Волощини Костянтина Миколайовича Маврокордато (1711 р., Бухарест – 1769 р., Ясси). Представники цієї гілки роду пов'язали свою долю з Румунією та відігравали в її історії помітну роль. Сам Георгій Олександрович, син полковника, обер-шталмейстера румунського королівського двору Олександра Костянтиновича Маврокордато (1819 р., Ясси – 1895 р., Ясси), народився 3 травня 1865 р. в Парижі<sup>29</sup>. 16 жовтня 1890 р. в одеській грецькій Свято-Троїцькій церкві відбулося вінчання Георгія Олександровича та Віри Миколаївни. Свідками таїнства були румунські піддані батько нареченого Олександр Костянтинович Маврокордато та брат – Еміль Олександрович Маврокордато, а також батько нареченої Микола Матвійович Маврогордато та одеський міщанин Костянтин Петрович Калоті, давній знайомий і діловий партнер родин Родоканакі та Маврогордато<sup>30</sup>. Такий шлюб є свідченням збереження родової та національної пам'яті, відданості клановим традиціям хіосців.

14 липня 1891 р. в Одесі народився і первісток молодого подружжя, наречений Олександром. Його охрестили 16 липня того ж року в місцевій грецькій Свято-Троїцькій церкві. Хрещеною матір'ю дитини стала бабуся

Аріадна Федорівна Мавроґордато<sup>31</sup>. Але вже наступного року родина залишила Одесу, оселившись спочатку в Румунії, а згодом – у Франції. Поховані вони на 444-й ділянці російського кладовища Кокад у Ніцці: Георгій Олександрович помер у Ніцці 14 лютого 1939 р., а Віра Миколаївна там само 25 жовтня 1955 р. Поруч із ними упокоїлася їхня дочка Єлизавета (Еліза), яка з'явилася на світ 26 грудня 1893 р. у Васлуї (Румунія), а померла 1 липня 1988 р. в Орібо (Франція)<sup>32</sup>.

Молодший із синів Миколи Матвійовича та Аріадни Федорівни – Федір Мавроґордато – народився 28 листопада 1863 р. в Одесі і був охрещений у тій самій Свято-Троїцькій церкві 26 лютого 1864 р. Хрещеними батьками хлопчика були його дядько Перикл Федорович Родоканакі і бабуса Оріетта Фомівна Родоканакі, а за їх відсутності обряд виконали брат новонародженого Матвій Миколайович Мавроґордато та рідна тітка Миколи Матвійовича – Франко Миколаївна Родоканакі, уроджена Мавроґордато, вдова австрійського підданого Івана Матвійовича Родоканакі. Федір Миколайович народився кволою дитиною, із часом у нього розвинулися сухоти, і, не зважаючи на всі старання батьків, постійне лікування на кращих курортах світу 26 серпня 1882 р., у 19-річному віці, він помер від туберкульозу на австрійському курорті Фослау. Поховали Федора Миколайовича в Одесі 8 вересня 1882 р.

Матвій Миколайович, старший син подружжя Мавроґордато, був відомий в Одесі як громадський діяч і щедрий благодійник. Він народився у цьому місті 11 червня 1862 р., а 13 серпня того ж року був охрещений у Свято-Троїцькій церкві. Хрещеними батьками дитини стали дідусь – радник комерції Федір Павлович Родоканакі та тітка новонародженого Іфігенія Федорівна Агеласто, уроджена Родоканакі, дружина французького підданого Панделія Михайловича Агеласто<sup>33</sup>.

Матвій Миколайович здобув домашню освіту і виховання. Кар'єру свою він розпочав як компаньйон у торговому домі свого дідуся «Ф.П.Родоканакі» під наглядом батька Миколи Матвійовича<sup>34</sup>. Разом із батьком перебував у 1-й гільдії купецтва м. Одеси з 1889 р., а після смерті Миколи Мавроґордато самостійно ще майже 18 років, аж до січня 1912 р.<sup>35</sup>, Матвій був душо-прикажчиком свого дядька Перикла Федоровича Родоканакі та після його смерті здійснював ліквідацію торгово-фінансової імперії Родоканакі<sup>36</sup>. Згодом Матвій взагалі відійшов від комерційної діяльності, жив на відсотки від банківських внесків, доходи від маєтків і оренди прибуткових будинків. Уже 1889 р. він у документах визначений як рантьє, великий власник («rantier, grand proprietaire»)<sup>37</sup>. М.М.Мавроґордато був членом Одеського облікового банку, який очолював відомий у місті комерсант хіосець Степан Іванович Раллі<sup>38</sup>. Імовірно, Матвій Миколайович був одним із співвласників банку. Крім того, 1897 р. він заявив себе господарем нерухомого майна: чотири кам'яні будинки в Одесі, 2315 десятини землі в Бельцькому повіті Бессарабської губернії і 2520 десятини землі в Гайсинському повіті Подільської губернії. При цьому потрібно відзначити, що тільки невелика частина земель на Поділлі була придбана самим Матвієм Миколайовичем, а все інше він успадковував від батьків<sup>39</sup>. Серед будинків в Одесі Матвію Мавроґордато належали багатопверхові і фешенебельні споруди по Казармовому провулку, 8, на розі вулиці Грецької, 21 і вулиці Рішельєвської, 10 та на вулиці Грецькій, 25<sup>40</sup>. Останній будинок добре відомий одеситам. У 1905 р. Матвій Миколайович купив у місцевого багача Менделевича будинок під знесення і за проектом архітектора Ю.Дмитренка збудував цей чудовий багатопверховий архітектурний витвір, прикрашений ліпленням і балконами. Саме сюди, на Грецьку, 25, переїхав жити Матвій Миколайович із батьківського будин-

ку по Казармовому провулку, 8<sup>41</sup>. У споруді містилися: магазин електричної арматури Р.Гейма, торговий дім «Штраус і К<sup>о</sup>», представництва ризької меблевої фірми «Лютер», кондитерської фірми «Жорж Борман», тютюнової фірми «Товариство Асмолов і К<sup>о</sup>», відділення «Товариства чайної торгівлі "Брати К. і С. Попови"», інші комерційні підприємства.

Відійшовши від економічної діяльності, Матвій Миколайович вступив на державну службу. 18 червня 1889 р. імператорським указом його було призначено другим почесним попечителем Рішельєвської гімназії на три роки. Із 27 січня 1890 р. по 30 березня 1892 р. М.М.Маврогордато був почесним доглядачем із господарської частини при Одеській духовній семінарії. Із 7 лютого 1891 р. по 25 вересня 1897 р. він – почесний член Харківського губернського попечительства дитячих притулків. 18 вересня 1892 р. імператорським наказом по міністерству народної освіти Матвій Миколайович затверджений на посаді почесного попечителя Рішельєвської гімназії на три роки, а з 10 листопада 1895 р. – знов другим опікуном тієї ж гімназії. 27 грудня 1900 р. М.М.Маврогордато за власним бажанням звільнений від служби та за зазначеними вище посадами приписаний до чиновників 5-го класу<sup>42</sup>. За свою діяльність Матвій Миколайович був нагороджений срібною медаллю на Олександрівській стрічці в пам'ять царювання імператора Олександра III<sup>43</sup>.

Матвій Маврогордато був активним членом благодійних і філантропічних товариств, жертвував значні кошти на їхню діяльність. Він був членом ради одеського відділення Попечительства імператриці Марії Олександрівни про осліплених, членом правління Одеського грецького благодійного товариства, членом Товариства допомоги бідним м.Одеси<sup>44</sup>.

Обіймаючи посаду попечителя Рішельєвської гімназії, Матвій Миколайович в 1889–1891 рр. щорічно жертвував на користь пансіону гімназії по 1000 руб., а в 1892 р. – 1100 руб., у 1893 р. – 1500 руб., у 1894–1900 рр. – по 1000 руб. щорічно (у сумі 12 600 руб.). На потреби Одеської духовної семінарії він пожертвував 500 руб., а у Харківському дитячому притулку заснував стипендію свого імені для вихованок, на що зробив внесок 780 руб. 1898 р. М.Маврогордато пожертвував 600 руб. на придбання палива для училища сліпих, заснованого одеським відділенням Попечительства імператриці Марії Олександрівни про осліплених<sup>45</sup>.

У травні 1896 р. Матвій Миколайович разом з одеським 2-ї гільдії купцем Стільяном Панайотовичем Тріархі узяли на себе витрати з перебудови двоповерхового будинку, що належав Одеському грецькому благодійному товариству і розташовувався на Мало-Фонтанній дорозі. Договір про будівельні роботи, підписаний між М.М.Маврогордато і С.П.Тріархі, з одного боку, і підрядником Іваном Петровичем Олів'є, з іншого, передбачав використання кращих матеріалів при облаштуванні майбутньої богадільні. Загальний кошторис, що включав вартість матеріалів і роботи, склав 7100 руб. Договором передбачалося прийняття споруди замовниками наприкінці липня того ж року<sup>46</sup>.

Будучи людиною небайдужою в питаннях віри, Матвій Миколайович робив чимало для підтримки православної церкви. У січні 1898 р. «в пам'ять священної коронації його імператорської величності» Миколи II та його дружини Олександри Федорівни він пожертвував 1000 руб. на виготовлення іконостасу для Свято-Успенської церкви с. Серебрик Гайсинського повіту Подільської губернії<sup>47</sup>. 30 червня 1900 р. Матвій Маврогордато одержав дозвіл від Херсонської духовної консисторії на спорудження власним коштом домової церкви в ім'я святителя Миколая Мерлікійського Чудотворця і святої

мучениці Аріадни, небесних покровителів його батьків. Церква будувалася на ділянці, що належала богадільні Одеського грецького благодійного товариства у кінці Удільного провулка на Мало-Фонтанній дорозі. У храмі було дозволено влаштувати сімейний склеп і перенести прах родичів, похованих на старому міському кладовищі<sup>48</sup>. У 1903 р. церкву Святих Миколая і Аріадни було побудовано, освячено і внесено на баланс Одеського грецького благодійного товариства<sup>49</sup>.

15 листопада 1889 р. Матвій Миколайович Мавроґордато прийняв підданство Російської імперії<sup>50</sup>. А 16 лютого 1900 р. патріарх єрусалимський Никодим звернувся на ім'я вдової імператриці Марії Федорівни, матері імператора Миколи II, із проханням про надання М.М.Мавроґордато дворянської гідності Російської імперії<sup>51</sup>. Лист патріарха був переданий у канцелярію прохань його імператорської величності, де і був винесений вердикт про необхідність клопотання з боку самого Матвія Миколайовича<sup>52</sup>.

У жовтні 1897 р. Матвій Мавроґордато спрямував документи до департаменту герольдії Сенату із проханням визнати його в російському спадковому дворянстві, аргументуючи свої претензії давністю роду: «Рід, до якого я належу, походить з Чорногорії<sup>53</sup>, і дві гілки цього роду вступили в минулому столітті до російського підданства, і за ними визнаний князівський титул»<sup>54</sup>. Як підтвердження свого старовинного аристократичного походження прохач приклав грамоти, видані вселенськими патріархами Анфимом від 28 серпня 1896 р. і Костянтином від 14 серпня 1897 р. Підписи обох першоієрархів були засвідчені в генеральному консульстві Російської імперії у Стамбулі. У грамотах підкреслювалося, що рід Мавроґордато (Маврокордато), «дві гілки одного і того ж фамільного древа», дворянський та іменитий, відзначився багатства значними послугами православної східній церкві<sup>55</sup>. Сенат, розглянувши справу Мавроґордато, ухвалив залишити її без наслідків, оскільки «іноземці, що присягнули на підданство Росії та просять про долучення до російського дворянства за дипломами, даними їм чужоземними государями, підносяться в російське дворянство не інакше, як за заслугами, наданими російському государеві і державі, або після досягнення чинів, що дають право на це звання корінним жителям, за порядком служби, а поза цим загальним порядком ... дворянська гідність у Росії може бути придбана лише за особливою монаршою ласкою, за безпосереднім його імператорської величності зволенням. ... прохач належить до купецького стану, на дійсній державній службі не перебував і не має чину, що дає йому спадкове дворянство...»<sup>56</sup>.

27 вересня 1911 р. Матвій Миколайович надіслав до департаменту герольдії Сенату прохання про долучення його до стану спадкових почесних громадян Російської імперії та виготовлення диплома, що засвідчує цей статус<sup>57</sup>. До документів додавалося свідоцтво з Одеської купецької управи міністерства торгівлі і промисловості, в якому наголошувалося на заслугах М.М.Мавроґордато на ниві торгівлі та промисловості<sup>58</sup>. 11 грудня 1911 р. було ухвалено позитивне рішення Сенату. 23 січня 1912 р. грамота на спадкове почесне громадянство, після сплати прохачем державного мита в 600 руб. за присвоєння звання почесного громадянина і 25 руб. за виготовлення диплома, була перепроважена із Санкт-Петербурга в канцелярію одеського градоначальника для вручення Матвію Миколайовичу<sup>59</sup>. Разом із чоловіком до стану спадкових почесних громадян була долучена й Олександра Тимофіївна Мавроґордато, що перебувала з ним в одному становому купецькому свідоцтві<sup>60</sup>.

З Олександрою Тимофіївною Марковою, київською купчихою, «дівичею 34-х років», 41-річний Матвій Миколайович повінчався 19 жовтня 1903 р. у Варваринській церкві с. Корбула Сорокського повіту. Свідками вінчання

були титулярний радник Олексій Федорович Назаренко, колезький секретар Микола Семенович Якимчук та учитель Іван Гаврилович Зелінський<sup>61</sup>.

Помер Матвій Миколайович Маврогордато 28 червня 1912 р. в Одесі і був похований у родовій усипальні при церкві Святих Миколая й Аріадни. 7/20 липня 1918 р. Олександра Тимофіївна Маврогордато в пам'ять свого покійного чоловіка запропонувала прийняти від неї в дар місту 100 000 руб. на спорудження сирітського землеробського притулку. Гроші передбачалося вносити на рахунок попечительської ради притулку в одеську контору Державного банку таким порядком: у 1918 р. – 40 тис. на заготівлю будматеріалів, у січні 1919 р. – 35 тис. на будівництво й облаштування притулку, а в січні 1920 р. – 25 тис. як недоторканий капітал притулку. Крім того, умовою Олександри Тимофіївни було включення її, а також її довірених осіб М.Ф.Бесчастного і М.П.Пташицького, до складу попечительської ради притулку<sup>62</sup>. Задуму О.Т.Маврогордато не судилося здійснитися унаслідок соціальних потрясінь, що знищили Російську імперію.

Ще один племінник Костянтина Миколайовича Маврогордато – Іван Георгійович Маврогордато (1844 р., Хіос – 18 жовтня 1922 р., Миколаїв), грецький підданий, миколаївський купець і домовласник, був сином Георгія Миколайовича Маврогордато (1806 р., Хіос – ?, Хіос) від шлюбу з Оріеттою Миколаївною Зігомала<sup>63</sup>. Таким чином, він доводився двоюрідним братом Миколі Матвійовичу та, відповідно, двоюрідним дядьком його сину – Матвію Миколайовичу. Іван Георгійович 1872 р. в Миколаєві одружився з Людмилою Олександрівною Бредихіною (1854 р., Миколаїв – 1922 р., Миколаїв) та мав сина Георгія й дочку Ніну<sup>64</sup>.

Дочка Ніна (1 березня 1877 р., Миколаїв – ?) у 1902 р. стала дружиною Олександра Вікторовича Зарудного (1869 р., Миколаїв – ?)<sup>65</sup>. Син Георгій народився 11 жовтня 1873 р. у Миколаєві. У 1898 р. хлопець закінчив повний курс юридичного факультету Санкт-Петербурзького університету з дипломом другого ступеня. 24 червня 1898 р. його зарахували на службу в Головне управління наділів. 20 березня 1899 р. Г.І.Маврогордато імператорським указом надано чин губерньського секретаря. 19 липня 1901 р. Георгій Іванович призначений молодшим чиновником 9-го класу Головного управління наділів із 1 травня того ж року. 15 грудня 1901 р. він за вислугою років стає колезьким секретарем із старшинством з 24 липня 1901 р. 10 травня 1902 р. Георгій Іванович як слухач Санкт-Петербурзького археологічного інституту витримав випробування в науках і визнаний гідним звання дійсного члена цього інституту (атестат від 10 травня 1902 р. №226). 6 квітня 1903 р. за справну службу Г.І.Маврогордато був одноразово нагороджений сумою в 150 руб. Із 1904 р. Георгій Іванович служив «по виборах»: у 1904 р. херсонськими повітовими зборами був обраний почесним мировим суддею Херсонського повіту (пізніше – мирового округу; на цю посаду переобирався п'ять разів на трирічні терміни, залишаючись на ній, таким чином, до більшовицького перевороту 1917 р.)<sup>66</sup>. Г.І.Маврогордато був шталмейстером імператорського двору, дійсним статським радником, кавалером ордена Св. Володимира 4-го ступеня<sup>67</sup>.

1905 р. у Санкт-Петербурзі Георгій Іванович одружився з Параскевою Костянтинівною Петровою (1878 р., Санкт-Петербург – ?), дочкою петербурзького спадкового почесного громадянина. 1906 р. у цьому ж місті у молодого подружжя народилася дочка Христина<sup>68</sup>. 1918 р. після краху Російської імперії сім'я Маврогордато емігрувала. Щодо майнового становища Г.І.Маврогордато, то на 1914 р. за його батьком було записано чотири кам'яні будинки в Миколаєві, а за дружиною – 1/5 частина в родовому будинку в Петрограді<sup>69</sup>.

У Таганрозі оселився також двоюрідний племінник Костянтина Миколайовича Мавроґордато – Стаматій Матвійович Мавроґордато (30 грудня 1829 р., Сіра – 14 березня 1872 р., Таганрог), відомий купець, кавалер ордена Св. Станіслава 2-го ст. Він походив із гілки Скарлаті, однак його бабуся – Марія-Катерина Матвіївна, у дівоцтві також Мавроґордато (1768 р., Хіос – ?), доводилася рідною тіткою Костянтину Миколайовичу, оскільки була сестрою його батька Миколи Матвійовича. Стаматій Матвійович, який зберігав грецьке підданство, 2 листопада 1857 р. у Таганрозі одружився з Вікторією Миколаївною Аверіно (18 вересня 1835 р., Таганрог – 28 жовтня 1923 р., Женева)<sup>70</sup>. Його дружина належала до впливової купецької таганрозької родини також хіоського походження. Молоді були пов'язані між собою родичанням.

Їхній син Матвій народився 23 лютого 1860 р. у Таганрозі. Кар'єру він розпочав у підприємстві свого дядька Дмитра Негропonte (чоловік його тітки Олени Миколаївни Аверіно). Цікаво, що двоюрідна сестра Матвія Стаматійовича – Вергінія (Віра) Дмитрівна Негропonte була дружиною його троюрідного дядька Костянтина Костянтиновича Мавроґордато, третього із синів уже згаданого ростовського судовласника Костянтина Миколайовича<sup>71</sup>. Ці факти наочно демонструють шлюбну політику хіосців, спрямовану на замкнутість та клановість. Такі ж принципи вони впроваджували і у своїй економічній діяльності – спиратися тільки на родинне оточення.

Матвій Стаматійович займався, переважно, банківською справою. У 1903–1910 рр. він керував відділенням Петербурзького облікового та кредитного банку в Ростові-на-Дону, у 1910 р. очолив відділення Російсько-Азійського банку в Ростові-на-Дону та став членом правління цього банку у Санкт-Петербурзі. Матвій Мавроґордато був також членом біржового комітету в Ростові-на-Дону. У різні часи виконував обов'язки генерального консула Греції та віце-консула Нідерландів у Ростові-на-Дону<sup>72</sup>. Був широко відомий як меломан і меценат, за що і був обраний пожиттєвим дійсним членом відділення Імператорського музичного товариства Ростова-на-Дону. Концерти, які він організовував, ставали подіями міського культурного життя. Дружні відносини пов'язували М.С.Мавроґордато з П.І.Чайковським та А.П.Чеховим.

Побрався Матвій 2 червня 1900 р. у Таганрозі з російською підданою Олександрою Арнольдівною Рантер, яка народилася 20 червня 1878 р., а померла 29 червня 1911 р. у Таганрозі. У подружжя було двоє дітей: Костянтин, який народився у Таганрозі 20 березня 1901 р. та Олена, котра побачила світ у Ростові-на-Дону 24 лютого 1906 р. Під час Першої світової війни діти Матвія Скарлатовича разом із бабусею «застрягли» у Швейцарії та, імовірно, до Росії вже не повернулися<sup>73</sup>.

15 листопада 1915 р. Матвій Мавроґордато звернувся в канцелярію його імператорської величності із проханням про надання підданства Російської імперії, мотивуючи своє бажання тим, що він народився та безвиїзно живе у Росії, а його мати – Вікторія Миколаївна Мавроґордато, уроджена Аверіно, до заміжжя була російською підданою<sup>74</sup>. 20 січня 1916 г. імператор Микола II розглянув клопотання М.С.Мавроґордато та звелів відкласти рішення по справі до кінця війни<sup>75</sup>.

Мешканцям Ростова-на-Дону добре відомий розкішний особняк родини Мавроґордато на вулиці Великій Садовій, який і нині є окрасою міста. У цьому триповерховому будинку, прикрашеному по кутах вежами зі шпильми, містився Московський купецький банк, 2-ге Товариство взаємного

кредиту, більярдна торгівля Е.Ф.Гоца та стоматологічна лікарня Е.Фриланда. У цьому будинку мешкав і сам Матвій Маврогортато з родиною.

Наведені факти з історії цієї гілки роду Маврогортато наочно демонструють значні зміни, що відбувалися у середині здавалося б міцного родинного й ділового клану. Вони характерні для всіх хіоських сімей, що облаштувалися на чорноморському та азовському узбережжях тодішньої Російської імперії. Поступово представники цієї унікальної етносоціальної спільноти змінювали свої світоглядні орієнтири, інтегрувалися до нового соціуму, нерідко відступаючи від родових традицій. Перш за все, це відобразилося на матримоніальній політиці – на змїну шлюбам із представниками хіоської аристократії у молодших поколіннях приходять союзи з особами негрецького походження. Змінюється і сфера інтересів – усе більше російських хіосців відходить від торгівлі та підприємництва, присвячуючи себе культурній і громадській діяльності. Країна, спочатку обрана тільки як база для торгових і банківських оборудок, стає новою батьківщиною. Як результат – бажання легітимізуватися, стати її повноправним громадянином, посісти відповідне становище, що призвело до масового прийняття російського підданства та клопотань про спадкове почесне громадянство й, навіть, дворянство.

<sup>1</sup> Державний архів Одеської області (далі – ДАОО). – Ф.17. – Оп.1. – Спр.56. – Арк.30.

<sup>2</sup> Там само. – Арк.30–30 зв.

<sup>3</sup> *Argenti P.* Libro d'oro de la noblesse de Chio: 2 vol. – London, 1955. – V.2. – P.83, 88.

<sup>4</sup> Российский государственный исторический архив (далі – РГИА). – Ф.1343. – Оп.39. – Д.2854. – Л.15–17 об., 27.

<sup>5</sup> Там же. – Л.47.

<sup>6</sup> *Αγγελίδης Κ.* Θεόδωρος Παύλου Ροδοκανάκης. – Χίος, 2004. – Σ.93.

<sup>7</sup> РГИА. – Ф.1343. – Оп.39. – Д.2854. – Л.1, 11–12.

<sup>8</sup> Там же. – Л.49–50.

<sup>9</sup> Там же. – Л.51 об.–52.

<sup>10</sup> *Argenti P.* Op. cit. – V.2. – P.127.

<sup>11</sup> РГИА. – Ф.1343. – Оп.39. – Д.2854. – Л.2–2 об.

<sup>12</sup> Там же. – Л.3.

<sup>13</sup> Там же. – Л.4.

<sup>14</sup> Там же. – Л.5.

<sup>15</sup> Там же. – Л.6.

<sup>16</sup> Там же. – Л.7.

<sup>17</sup> Там же. – Л.8.

<sup>18</sup> *Argenti P.* Op. cit. – V.2. – P.94.

<sup>19</sup> Ibid. – P.93–94.

<sup>20</sup> Ibid. – P.87.

<sup>21</sup> Греки Одессы. Именной указатель по метрическим книгам Одесской Греческой Свято-Троицкой церкви / Авт.-сост. Л.Г.Белоусова, Т.Е.Волкова, Г.Л.Малинова, В.В.Харковенко. – Одесса, 2004. – Ч.ІІІ: 1853–1874. – С.122–123.

<sup>22</sup> *Терентьева Н.А.* Одесские купцы Родоκανаки // Подвижники й меценати. Грецькі підприємці та громадські діячі в Україні XVII–XIX ст. – К., 2001. – С.153–166.

<sup>23</sup> РГИА. – Ф.1343. – Оп.40. – Д.3106 б. – Л.8.

<sup>24</sup> ДАОО. – Ф.765. – Оп.1. – Спр.3. – Арк.6.

<sup>25</sup> Там само. – Ф.37. – Оп.13. – Спр.238. – Арк.79 зв.–80.

<sup>26</sup> Там само. – Спр.467. – Арк.58 зв.–59.

<sup>27</sup> Греки Одессы... – Ч.ІІІ: 1853–1874. – С.122–123.

<sup>28</sup> Про князів Маврогортато див.: *Томазов В.* Князі Маврогортато в Російській імперії: Георгій Димитрійович Маврогортато та його родина // Спеціальні історичні дисципліни: питання теорії та методики: 36. наук. праць. – К., 2007. – Вип.14. – С.94–113.

<sup>29</sup> *Stourdzia M.D.* Grandes familles de Grèce, d'Albanie et de Constantinople. Dictionnaire historique et genealogique. – Paris, 1983. – P.327.

- <sup>30</sup> Греки Одессы... – Ч.IV: 1875–1891. – С.150–151, 152–153.  
<sup>31</sup> ДАОО. – Ф.37. – Оп.13. – Спр.190. – Арк.152 зв.–153.  
<sup>32</sup> Повідомлення російського генеалога і некрополіста Івана Грезіна.  
<sup>33</sup> Греки Одессы... – Ч.III: 1853–1874. – С.122–123; ДАОО. – Ф.37. – Оп.12. – Спр.63. – Арк.102 зв. –103; РГИА. – Ф.1343. – Оп.40. – Д.3106 б. – Л.10.  
<sup>34</sup> РГИА. – Ф.1343. – Оп.36. – Д.14817. – Л.4 об.  
<sup>35</sup> Там же. – Оп.40. – Д.3106 б. – Л.6–7 об.  
<sup>36</sup> Терентьева Н.А. Указ. соч. – С.164.  
<sup>37</sup> РГИА. – Ф.1412. – Оп.12. – Д.11. – Л.5.  
<sup>38</sup> Адрес-календарь одесского градоначальства на 1901 г. – Одесса, 1900. – Л.135.  
<sup>39</sup> РГИА. – Ф.1343. – Оп.36. – Д.14817. – Л.6.  
<sup>40</sup> Вся Одесса. Справочная и адресная книга на 1914 г. – Одесса, 1915. – Л.255.  
<sup>41</sup> РГИА. – Ф.1343. – Оп.36. – Д.14817. – Л.5 зв; Оп.40. – Д.3106 б. – Л.2.  
<sup>42</sup> Там же. – Оп.36. – Д.14817. – Л.6–6 об.  
<sup>43</sup> Там же. – Л.6.  
<sup>44</sup> Адрес-календарь ... – Л.219–221, 235, 266–267.  
<sup>45</sup> РГИА. – Ф.1343. – Оп.36. – Д.14817. – Л.6 об.  
<sup>46</sup> ДАОО. – Ф.765. – Оп.1. – Спр.9. – Арк.33–34 зв.  
<sup>47</sup> РГИА. – Ф.1343. – Оп.36. – Д.14817. – Л.6 об.  
<sup>48</sup> ДАОО. – Ф.765. – Оп.1. – Спр.7. – Арк.141; РГИА. – Ф.1343. – Оп.36. – Д.14817. – Л.11 об.  
<sup>49</sup> ДАОО. – Ф.765. – Оп.1. – Спр.13. – Арк.1–4.  
<sup>50</sup> РГИА. – Ф.1412. – Оп.12. – Д.11. – Л.5; Ф.1343. – Оп.40. – Д.3106 б. – Л.9; Оп.36. – Д.14817. – Л.1, 4.  
<sup>51</sup> Там же. – Ф.1412. – Оп.12. – Д.11. – Л.2–3 об.  
<sup>52</sup> Там же. – Л.1, 8–8 об.  
<sup>53</sup> Дивує, що Матвій Миколайович саме Чорногорію називає прабатьківщиною князів Маврокордато, адже жодна гілка роду, що облаштувалася в Російській імперії, не була пов'язана з цією балканською країною.  
<sup>54</sup> Там же. – Ф.1343. – Оп.36. – Д.14817. – Л.4.  
<sup>55</sup> Там же. – Л.4–4 об., 10–11.  
<sup>56</sup> Там же. – Л.14–15.  
<sup>57</sup> Там же. – Оп.40. – Д.3106 б. – Л.6–7.  
<sup>58</sup> Там же. – Л.8.  
<sup>59</sup> Там же. – Л.2–5.  
<sup>60</sup> Там же. – Л.8.  
<sup>61</sup> Там же. – Л.11.  
<sup>62</sup> ДАОО. – Ф.16. – Оп.123. – Спр.1457. – Арк.1–2 зв.  
<sup>63</sup> Argenti P. Op. cit. – V.2. – P.88.  
<sup>64</sup> Ibid. – P.93, 97.  
<sup>65</sup> Ibid. – P.97.  
<sup>66</sup> РГИА. – Ф.1405. – Оп.524. – Д.2.  
<sup>67</sup> Argenti P. Op. cit. – V.2. – P.97.  
<sup>68</sup> РГИА. – Ф.1405. – Оп.524. – Д.2.  
<sup>69</sup> Там же.  
<sup>70</sup> Argenti P. Op. cit. – V.2. – P.77, 84, 85.  
<sup>71</sup> Ibid. – P.93.  
<sup>72</sup> РГИА. – Ф.1412. – Оп.29. – Д.209. – Л.6–6 об.  
<sup>73</sup> Там же. – Л.1.  
<sup>74</sup> Там же. – Л.6–6 об.  
<sup>75</sup> Там же. – Л.10.

*The historical reconstruction of one of the branches of the most famous and influential kin of Mavrogordato has been alone in the article on the considerable source base. This kin belonged to the world trade-financial aristocracy. The gradual integration of the kin representatives to Russian society and their social and cultural adaptation has been retraced.*